

рэспубліцы «складанымі застаюцца адносіны да архітэктурнай спадчыны, магчымасцей яе арганічнага суіснавання з сучаснымі будынкамі» [2, с. 6]. Сказанае два дзесяцігодзі назад застаецца актуальным і сёння.

Тэхнакратычны стыль мыслення, эканамічныя выгоды, віртуалізацыя светаадчування ва ўмовах глабалізацыйных і мультыкультуралісцкіх працэсаў не павінны адхінаць нас ад гістарычнай памяці, адчування нашага абавязку быць удзячнымі папярэднім пакаленням, іх вопыту і іх набыткам. Менталітэт беларускага народа не прымае неахайных адносін да даўніны, да памяці продкаў, ён заўсёды спачувальна і паважліва прыхільны да сваёй бацькаўшчыны.

1. Вебер, А. Избранное: Кризис европейской культуры / А. Вебер. – СПб. : Университетская книга, 1999. – 565 с.

2. Гісторыя беларускага мастацтва : у 6 т. / рэдкал.: Г. В. Марцэлесу (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1987–1994. – Т. 6 : 1960-я – сярэдзіна 1980-х гг. / рэд. В. І. Жук. – 1994. – 375 с. : іл.

*Д. А. Крывашэй,
кандыдат гістарычных навук,
дацэнт, дацэнт кафедры філасофіі*

ДЗЯРЖАЎНАЯ КУЛЬТУРНАЯ ПАЛІТЫКА Ў БЕЛАРУСІ: АСНОЎНЫЯ МЕХАНІЗМЫ РЭАЛІЗАЦЫІ (1991–2010)

Праблема вызначэння зместу культурнай палітыкі абумоўлена разнастайнасцю поглядаў. Мы можам акрэсліць асноўныя механізмы яе здзяйснення: адміністрацыйны (арганізацыйна-структурны), палітыка-прававы, фінансава-эканамічны, кадравы.

Адміністрацыйны механізм уключае ў сябе распрацаваную арганізацыйную структуру кіравання сферай культуры. Галоўным у ім з'яўляецца сістэма размеркавання паўнамоцтваў розных суб'ектаў. Дзяржаўнае рэгуляванне і кіраванне ў галіне культуры ў Рэспубліцы Беларусь здзяйсняецца ў межах цэнтралізаванай сістэмы Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь, Урадам Рэспублікі Беларусь, Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь, мясцовымі выканаўчымі і распарадчымі органамі, а таксама іншымі дзяржаўнымі органамі ў межах іх кампетэнцыі.

У краіне склалася вертыкальна-функцыянальная структура кіравання, якая ўключае тры тыпы ўзаемасувязей: паміж падраздзяленнямі структуры вертыкальнага тыпу, паміж вертыкальнымі і функцыянальнымі падраздзяленнямі, паміж разнастайнымі функцыянальнымі службамі. У выніку абласныя, раённыя, гарадскія упраўленні культуры знаходзіліся ў двайным падпарадкаванні – галіновым (Міністэрству культуры) і тэрытарыяльным (мясцовым выканаўчым органам). Істотным недахопам такой сістэмы з’яўляецца залішняя рэгламентацыя, адсутнасць ініцыятывы ў кіраўнікоў органаў кіравання і ўстаноў культуры, боязь адказнасці. Напрыклад, за перыяд з студзеня 2001 г. па люты 2006 г. кіраўнік дзяржавы даў 59 даручэнняў па пытаннях кінематаграфіі; праблемы айчыннага кінематографа абмяркоўваліся на сямі пасяджэннях калегіі Міністэрства культуры.

Да вырашэння задач культурнай палітыкі прыцягваюцца адміністрацыйныя органы сферы адукацыі, сродкаў масавай інфармацыі, турызму, сацыяльнага абслугоўвання, выхавання моладзі, сельскай гаспадаркі і інш. Важным элементам эфектыўнага функцыянавання дадзенага механізму з’яўляецца забеспячэнне вертыкальных і гарызантальных сувязей паміж зацікаўленымі бакамі, якія заснаваны на прынцыпах партнёрства.

З’явіліся спробы змен функцыі кіравання, прынцыпаў арганізацыі культурнага жыцця. Шмат гаворкі вялося аб партнёрстве ў адносінах грамадскасці і дзяржаўных органаў кіравання ў сферы культуры. У 1990-я гг. у Беларусі ажыццяўляўся працэс актыўнага фарміравання новых суб’ектаў культурнай палітыкі. У першую чаргу гэта праяўлялася ў актывізацыі творчай дзейнасці нацыянальных суполак, творчых саюзаў, павелічэнні колькасці грамадскіх аб’яднанняў.

На практыцы дэкларуемае дзяржаўна-грамадскае партнёрства ў акрэсленай сферы рэалізоўвалася слаба. У краіне не былі створаны арганізацыйныя схемы і мадэлі сувязей паміж структурамі дзяржаўнага кіравання, устаноў культуры, творчымі аб’яднаннямі і іншымі грамадскімі арганізацыямі. Прадстаўнікі грамадскасці ўдзельнічалі ў разнастайных аргкамітэтах па правядзенню конкурсаў, фестываляў і т. п., камісіях па прысуджэнню прэміяў і ўзнагарод, уваходзілі ў журы культурных мерапрыемстваў, у шэраг дарадчых і экспертных органаў па пытаннях культуры і мастацтва. Актыўнасцю вызначаліся грамадскія

арганізацыі ў такіх прыярытэтных напрамках рэалізацыі культурнай палітыкі, як ахова спадчыны, мовы, народнай творчасці; стварэнне і папулярызацыя твораў мастацтва і літаратуры. Аднак праведзенае даследаванне не дазваляе гаварыць аб істотнай ролі грамадскіх аб'яднанняў у выпрацоўцы і рэалізацыі культурнай палітыкі.

Галоўным з пачатку 2000 г. у арганізацыйна-структурным механізме стала распрацоўка агульнадзяржаўных праграм па здзяйсненню асноўных прыярытэтных напрамкаў культурнай дзейнасці. Калі ў перыяд 1991–2000 гг. існавалі толькі праграмы па развіцці асобных сфер культурнай дзейнасці, то з пачаткам новага стагоддзя была зацверджана першая галіновая праграма, разлічаная на пяць гадоў. У далейшым праграмна-мэтавы падыход стаў асноўным у вызначэнні перспектывы развіцця культурнай сферы.

За два дзесяцігоддзі склалася дастаткова шырокая база законаў у галіне культуры. Усе асноўныя галіны культурнай дзейнасці (ахова гісторыка-культурнай спадчыны, музеі, архівы, бібліятэкі, народнае мастацтва і промыслы, кінавытворчасць) атрымалі заканадаўчае забеспячэнне. Асобны закон рэгуляваў адносіны дзяржавы і творчых работнікаў, творчых саюзаў, культурныя і іншыя правы нацыянальных меншасцей, аўтарскія і сумежныя правы. У той жа час адсутнасць заканадаўства аб дабрачыннасці і спонсарстве не дазволіла развіцця гэтай дзейнасці ў культуры. Шмат якія палажэнні законаў насілі дэкларатыўны характар, асобныя так і не былі рэалізаваны.

Праз заканадаўчыя і нарматыўныя акты дзяржава паступова змяняла «ўмовы гульні» ў сферы культуры. Адбылася паступовая трансфармацыя ліберальнай мадэлі пачатку 1990-х гг. з уласцівым ёй свабодным развіццём канкурэнцыі і стварэннем роўных умоў для функцыянавання дзяржаўнага і прыватнага сектараў, у бок сацыял-дэмакратычнай з наданнем разнастайных прэферэнцый дзяржаўнаму сектару (падатковыя ільготы, зніжэнне арэнднай платы, платы за выдачу гастрольных пасведчанняў і т. п.). Фактычна не выконваліся палажэнні артыкула 13 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, якім гарантаваліся роўныя правы для здзяйснення гаспадарчай дзейнасці, роўныя ўмовы для развіцця ўсіх формаў уласнасці. Гэта не спрыяла развіццю прыватнага сектара сферы культуры, развіццю механізмаў дзяржаўна-прыватнага партнёрства. Так у 2010 г. у краіне было толькі сем суб'ектаў гаспадарання недзяржаўнай формы ўласнасці, асноўным відам дзейнасці якіх з'яўлялася культурная дзейнасць.

Адным з ключавых механізмаў рэалізацыі дзяржаўнай культурнай палітыкі з'яўляецца фінансава-эканамічны. Ён складаецца з такіх аспектаў, як фінансаванне, падаткаабкладанне, ганарарная палітыка і аплата працы, цэнаўтварэнне.

На працягу вывучаемага перыяду ў краіне адбывалася фарміраванне трохузроўневай сістэмы фінансавання культуры. На першым узроўні знаходзіліся прамыя бюджэтныя асігнаванні на патрэбы галіны праз рэспубліканскі і мясцовыя бюджэты ў выглядзе субсідый і датацый. Яны дазвалялі забяспечыць нарматыўнае фінансаванне бюджэтных устаноў і арганізацый на бягучыя выдаткі па захаванню матэрыяльнай базы, выплаты заробку работнікам. З 2003 г. у краіне стаў дзейнічаць сацыяльны стандарт бюджэтнага забеспячэння галіны. Дадатковай крыніцай фінансавай падтрымкі была сістэма мэтавых праграм і канкрэтных праектаў. Калі ў 1990-х гг. былі адзінкавыя праграмы і праекты, якія атрымлівалі статус прыярытэтных, то ў пачатку 2000-х гг. адбыўся пераход да комплекснага галіновага праграмна-мэтавага фінансавання. Трэцім узроўнем стаў падатковы пратэкцыянізм як форма ўскоснага дзяржаўнага фінансавання. На працягу разглядаемага перыяду ён знаходзіўся ў пастаяннай дынаміцы, назіраліся перыяды пашырэння і звужэння падатковых ільготаў як бюджэтным, некамерцыйным установам і грамадскім арганізацыям, так і камерцыйным арганізацыям і прадпрыемствам, а таксама творцам.

Новыя механізмы гаспадарання, абмежаванасць бюджэтнага фінансавання стымулявалі развіццё платных паслуг, пошук пазабюджэтных сродкаў. Калі доля паступленняў ад платных паслуг з кожным годам ўзрастала, то паступленні ад мецэнатаў так і не сталі істотнай крыніцай фінансавання, у першую чаргу з-за адсутнасці падатковых стымуляў. Павышэнне тэмпу росту платных паслуг прыводзіла да камерцыялізацыі культуры, ставіла пад пагрозу выкананне асноўных задач, пастаўленых перад галіной: здзяйсненне дзяржаўнай палітыкі ў сферы культуры, якая забяспечвае рэалізацыю правоў грамадзян Рэспублікі Беларусь на свабоду мастацкай творчасці, удзел у культурным жыцці і карыстанне дасягненнямі культуры, доступ да культурных каштоўнасцей, развіццё супрацоўніцтва з замежнымі краінамі ў сферы культуры.

Доўгі час не мела дакладнага заканадаўчага вызначэння падаткаабкладанне творчых работнікаў, сістэматычнасць атрымання

прыбытку. Гэта ставіла творцаў пад пагрозу быць асуджанымі за незаконную прадпрымальніцкую дзейнасць. Праблема была вырашана з увядзеннем з 2003 г. адзінага падатку з грамадзян, якія не з'яўляліся індывідуальнымі прадпрымальнікамі. Доўгі час недакладным быў парадак падаткаабкладання сумаў аўтарскага ўзнагароджання. Толькі ў 2005 г. заканадаўча быў замацаваны тэрмін «прафесійныя падатковыя вылічэнні».

Кадровая палітыка ў галіне культуры была накіравана на аптымізацыю структуры галіны, што ў асобных выпадках прыводзіла да скарачэння работнікаў. У гэты перыяд ў галіне культуры адбыліся істотныя скарачэнні колькасці работнікаў (у 1995 і 2002 гг.). Як сведчыць статыстычны аналіз, тры чвэрці работнікаў складалі жанчыны ва ўзросце ад 30 да 50 гадоў. У апошнія гады была адзначана тэндэнцыя да павелічэння долі работнікаў пенсійнага ўзросту. Адначасова амаль кожны чацвёрты работнік галіны ў канцы 2000-х гг. быў ва ўзросце да 30 гадоў.

Нягледзячы на шэраг загадаў, узровень зароботнай платы работнікаў культуры на працягу ўсяго перыяду заставаўся адным з самых нізкіх у краіне. У пачатку 1990-х гг. у сувязі з эканамічным крызісам і гіперінфляцыяй была парушана сістэма даплат і прэмій, якая склалася ў савецкі час. На яе аднаўленне спатрэбіўся дастаткова працяглы час. Быў перагледжаны парадак прызначэння даплат за наяўнасць ганаровых званняў і прэмій. На працягу ўсяго перыяду неаднаразова пераглядаліся памеры ставак і парадак выплаты аўтарскага ўзнагароджання за стварэнне твораў культуры і мастацтва, а таксама за іх выкарыстанне. Распаўсюдзілася практыка прызначэння персанальных акладаў і надбавак вядучым майстрам мастацтваў, павышэння акладаў асобным кіруючым работнікам і спецыялістам, даплат за катэгорыю. Пэўныя ільготы па аплаце працы атрымалі работнікі культуры, якія жылі ці працавалі на сяле. Новай крыніцай матэрыяльнай падтрымкі дзеячаў культуры і мастацтва стала сістэма спецыяльных прэмій і грантаў.

Дзяржавай здзяйсняліся крокі па павышэнню якаснага ўзроўню кадрў. За пяць гадоў лічба спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй узрасла амаль на 4 % (з 42,3 % у 2006 г. да 46 % у 2010 г.). Штогод кадровы склад галіны абнаўляўся прыкладна на чвэрць. Асноўнай прычынай звальненняў была незадаволенасць нізкім узроўнем зароботнай платы. Асобныя сферы галіны ў разглядаемы перыяд адчувалі востры недахоп спецыялістаў. Гэта датычылася ў першую чаргу тэатральнай і музейнай справы.

Падрыхтоўка кадрў вялася праз сістэму сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных устаноў з ўлікам асаблівасцей пэўных рэгіёнаў. У шэрагу вучылішч была распачата падрыхтоўка па новых спецыяльнасцях тэатральнага, цыркавога, мастацкага, харэаграфічнага накірункаў.

Асаблівасцю трансфармацыйных працэсаў у вышэйшай школе стала павышэнне статусу дадзеных навучальных устаноў. Перагледжаны пералік спецыяльнасцей і кваліфікацый дазволіў праводзіць падрыхтоўку спецыялістаў па новых напрамках. На рынку працы з'явіліся работнікі са здвоенымі спецыяльнасцямі. У краіне значна пашырылася падрыхтоўка спецыялістаў вышэйшай кваліфікацыі для навуковай сферы.

Негатыўная тэндэнцыя змяншэння колькасці выпускнікоў, якія атрымалі накіраванне на працу, што набыла шырокае распаўсюджванне ў 1990-х гг., стала вырашацца ў 2000-х гг. Так у 2006 г. накіраванне на працу атрымалі 96 % выпускнікоў ВНУ культуры і мастацтва. Разам з тым значнай была бягучасць маладых кадрў. Акрамя нізкай заробтнай платы на гэта ўплывала дрэннае сацыяльна-бытавое забеспячэнне на месцах маладых спецыялістаў. Заставаліся невырашанымі некаторыя праблемы падрыхтоўкі спецыялістаў галіны, звязаныя ў першую чаргу з недастатковым забеспячэннем спецыялістамі рэгіёнаў, дэфіцытам кадрў асобных спецыяльнасцей, недастатковым матэрыяльна-тэхнічным забеспячэннем.

Наш аналіз дазваляе гаварыць аб недапрацаванасці і недастатковай прадуманасці існуючага ў краіне ў канцы 2000-х гг. пераліку спецыяльнасцей і кваліфікацый у адносінах да сферы культуры. Распрацоўшчыкі не здолелі здзейсніць комплексны падыход. Калі па адных спецыяльнасцях быў разбудаваны пералік напрамкаў, то па іншых нельга было знайсці такой спецыялізацыі, па якой можна было б атрымаць падрыхтоўку з прысваеннем кваліфікацыі, якая б адпавядала існуючай пасадзе ў галіне народнай гаспадаркі.

Паспяховасць дзеяння адміністрацыйнага механізма залежыць ад паспяховасці вырашэння пытання кампетэнцыі і граматынасці афіцыйных асоб, якія займаюцца рэалізацыяй задач культурнай палітыкі. Асноўная цяжкасць заключаецца ў тым, што чалавек, які патрапіў на пасаду ў дзяржаўных структурах, не мае дастатковых спецыяльных ведаў. Да гэтага ён мог быць паспяховым кіраўніком установы культуры, але на новай пасадзе не арыенту-

еща ў свеце палітыкі. У той жа час прафесійны чыноўнік, які з самага пачатку знаходзіцца на адміністрацыйнай рабоце, не разумее спецыфікі сферы культуры як аб'екта кіравання. Вырашэнне дадзенага пытання залежыць ад эфектыўнай распрацоўкі сістэмы падрыхтоўкі высокаадукаваных, прафесійна падрыхтаваных чыноўнікаў культурнай сферы. Неабходна заўважыць, што ў адрозненні ад іншых сфер падрыхтоўка кадраў дзяржаўных служачых у названай сферы практычна не здзяйснялася па спецыяльных праграмах. Напрыклад, у Акадэміі кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь у 2007 г. вялася падрыхтоўка спецыялістаў па спецыяльнасці «Дзяржаўнае рэгуляванне нацыянальнай эканомікі», падрыхтоўку спецыялістаў для кіравання сацыяльна-культурнай сферай дадзеная ўстанова не здзяйсняла. Інстытут дзяржаўнай службы Акадэміі кіравання веў перападрыхтоўку кіруючых работнікаў і асоб, уключаных у кадравы рэзерв, па такіх спецыяльнасцях, як «Дзяржава і мясцовае кіраванне» і «Дзяржаўнае кіраванне сацыяльнай сферай» з прысваеннем аднолькавай кваліфікацыі – «Спецыяліст у галіне дзяржаўнага кіравання». Акрамя гэтага, перападрыхтоўка вялася па блізкай да культурнай галіны спецыяльнасці «Дзяржаўнае кіраванне і ідэалогія» з прысваеннем кваліфікацыі «Ідэолаг».

Прааналізаваныя механізмы знаходзіліся ва ўзаемадзеянні і аказвалі ўплыў адзін на аднаго. Пры гэтым іх дзейнасць была накіравана на рэалізацыю адзінай мэты: захаванне і развіццё культуры грамадства ва ўсёй яе складанай сукупнасці.

*М. Л. Кузьмініч,
кандыдат педагагічных навук, дацэнт,
загадчык кафедры педагогікі
Мінскага гарадскога інстытута
развіцця адукацыі*

МУЗЫЧНАЕ МАСТАЦТВА Ў ЗМЕСЦЕ МАСТАЦКАЙ АДУКАЦЫІ: ПРАБЛЕМА ПЕРАЕМНАСЦІ І БЕСПЕРАПЫННАСЦІ

Змест музычнага навучання з'яўляецца важнейшым элементам цэласнага музычна-адукацыйнага працэсу. Гэта педагагічна пабудаваны музычны і духоўны вопыт чалавецтва, адлюстраваны не толькі ў вучэбных планах, праграмах, падручніках і